

Η ΑΝΙΣΗ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗ

Είναι οι αγορές απόλυτα ανταγωνιστικές στη πράξη; Όχι. Οι προσφέροντες προϊόντα και υπηρεσίες συχνά έχουν τη δυνατότητα να τα προσφέρουν σε τιμές που είναι μεγαλύτερες από την (κοινωνικά καθιερωμένη) αξία τους, ακόμα και αν λειτουργούν στο μέσο ή χαμηλότερο επίπεδο παραγωγικότητας από το μέσο όρο της οικονομίας, όπως αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τούτο συμβαίνει επειδή κατέχουν κάποια μονοπωλιακά προνόμια τα οποία και εκμεταλλεύονται. Να μερικά παραδείγματα:

- ❖ Μια επιχείρηση κατορθώνει να συγκεντρώσει ένα μεγάλο ποσοστό παραγωγής σε μια κατηγορία προϊόντων. Η μικρή προσφορά και η μεγάλη ζήτηση ανεβάζουν τις τιμές (σε σχέση με τις αξίες).
- ❖ Κάποιος κατέχει μια ιδιοκτησία σε πολύ πλεονεκτικό σημείο. Η σπάνιδα του πλεονεκτήματος θέσης και η μεγάλη ζήτηση για τη χρήση της θέσης ανεβάζει τη τιμή του ενοικίου ή της αγοράς σε πολύ ψηλότερο επίπεδο από αυτό που αντιστοιχεί στην αξία του ακινήτου. Εδώ αξίζει να σημειωθεί, ότι η γη έχει μηδενική αξία (ποιος την παράγει;). Η τιμή της όμως, όπως όλοι ξέρουμε, δεν είναι καθόλου μηδενική.
- ❖ Κάποιος έχει «πολιτικές» γνωριμίες και παίρνει «λαδώματα» για να «εξυπηρετήσει». Πόσοι μπορούν να το κάνουν; Ίσως κανείς. Ο τύπος προσφέρει «μοναδικό» προϊόν και πληρώνεται για αυτό (ψηλή τιμή), παρόλο που η αξία της υπηρεσίας που προσφέρει τείνει στο μηδέν (η μοναδική εργασία που προσφέρει είναι πιθανά ένα τηλέφωνο).
- ❖ Υπάρχει στο σύστημα πλεονάζουσα κερδοφορία στη μειοψηφία των καπιταλιστών. Το χρήμα αυτό διοχετεύεται σε δάνεια προς φουκαράδες, για την αγορά ακινήτων. Η ζήτηση που διαμορφώνεται είναι τόσο μεγάλη, που τα ακίνητα (διαμερίσματα) πωλούνται σε τιμές πολύ μεγαλύτερες από την αξία τους (φούσκα ακινήτων). Φυσικά, οι επωφελούμενοι είναι οι εργολάβοι, εκτός φυσικά από τους τοκιστές (τράπεζες).
- ❖ Το κράτος εφαρμόζει διατίμηση στα αγροτικά προϊόντα. Οι τιμές διαμορφώνονται σε επίπεδα χαμηλότερα από τις αξίες. Οι αγρότες προσφέρουν τα προϊόντα τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσφέρεται στους αγοραστές «δωρεάν» αξία. Με την μέθοδο αυτή, στην πρώην Σοβιετική Ένωση «χρηματοδοτήθηκε» η βιομηχανική ανάπτυξη από τους αγρότες.
- ❖ Ο ταλαντούχος καλλιτέχνης (ή ποδοσφαιριστής) κατορθώνει να «πουλάει» το προϊόν του σε πολύ μεγαλύτερη τιμή από την αξία του. Προσφέρει κάτι «μοναδικό».

Η άνιση συνδιαλλαγή, όπως θα δούμε και στα επόμενα, εξηγεί πολλά οικονομικά φαινόμενα, όπως π.χ. τον στασιμοληθωρισμό (stagflation).

Τέλος να σημειώσουμε εδώ, ότι ακόμα και σε μια απόλυτα ανταγωνιστική αγορά οι επιχειρήσεις που ενσωματώνουν σύγχρονες τεχνολογίες, για ένα διάστημα κατορθώνουν να πωλούν σε τιμές που είναι μεγαλύτερες από την αξία που *αυτές* ενσωματώνουν στα προϊόντα τους. Ο λόγος είναι απλός: Η τεχνολογία τις βοηθάει να παράγουν περισσότερες μονάδες χρήσης σε δεδομένο εργασιακό χρόνο (ψηλότερη παραγωγικότητα) από το μέσο όρο της αγοράς. Αφού η καθιερωμένη τιμή πώλησης στην απόλυτα ανταγωνιστική αγορά αντιστοιχεί στην μέση αξία του κλάδου, η πρώτη είναι ψηλότερη από την αξία που ενσωματώνει η "μοντέρνα" επιχείρηση, πράγμα που σημαίνει ψηλότερο συντελεστή κέρδους από το μέσο όρο του κλάδου. Τούτο μέχρι να "πάρουν μπρος" και οι ανταγωνιστές και να πέσει η μέση αξία της μονάδας χρήσης στην απόλυτα ανταγωνιστική αγορά.

ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα, η αξία δημιουργείται μέσω της μεταφοράς εργασίας, είτε ζωντανής ή νεκρής, στο προς παραγωγή εμπόρευμα. Η συνηθισμένη σε όλους μας εικόνα είναι ο συνδυασμός εργαζόμενων με Α' ύλες / εξοπλισμούς / κτίρια / μηχανές / εργαλεία, σε μια διαδικασία που είναι σε όλους μας γνωστή σαν «παραγωγή».

Κατά τον Μαρξ, το σύνολο της αξίας της εργατικής δύναμης και των άψυχων εξοπλισμών ορίζεται σαν «κεφάλαιο». Μάλιστα διαχώρισε το κεφάλαιο σε δυο κατηγορίες: Το σταθερό κεφάλαιο (Α' ύλες, μηχανές, κτίρια, μηχανήματα, σκεύη, εργαλεία, οχήματα, υπολογιστές κλπ) και το μεταβλητό κεφάλαιο (μισθοί). Με άλλα λόγια, σαν σταθερό κεφάλαιο ορίζεται η αξία των υλικών και λοιπών συστατικών που αγοράζονται και κατόπιν, άμεσα (Α' ύλες) ή προοδευτικά (πάγια στοιχεία)¹ ενσωματώνονται στο εμπόρευμα, ενώ μεταβλητό κεφάλαιο ορίζεται η αξία της εργατικής δύναμης που αγοράζεται πάλι από τον κεφαλαιούχο και συνδυάζεται με το σταθερό κεφάλαιο για την παραγωγή.

Ο Μαρξ έδωσε στην πρώτη ομάδα το όνομα «σταθερό κεφάλαιο» για τον λόγο, ότι η συνολική αξία αυτού του κεφαλαίου **δεν μεταβάλλεται** κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας, απλά μεταβιβάζεται. Δηλαδή η αξία του σταθερού κεφαλαίου που αγοράστηκε είναι ίση με την αξία που τελικά ενσωματώνεται στα εμπορεύματα όταν αναλωθεί (αποσβεστεί) πλήρως. Σε αντίθεση, έδωσε στη δεύτερη ομάδα το όνομα «μεταβλητό κεφάλαιο», για το λόγο ότι η αξία αυτού του κεφαλαίου, όταν χρησιμοποιείται σοφά, **πληθωρίζεται** κατά την παραγωγική διαδικασία, δηλαδή η αξία της εργατικής

¹ Το κεφάλαιο αυτό είναι γνωστό στη σύγχρονη λογιστική σαν ο λογαριασμός των παγίων στοιχείων του ενεργητικού.

δύναμης που αγοράστηκε είναι μικρότερη από την αξία που τελικά ενσωματώνεται στα εμπορεύματα μέσω της «ζωντανής» εργασίας, όταν αναλωθεί πλήρως. Ο Μαρξ όρισε αυτή τη διαφορά σαν «πλεόνασμα» (surplus) και θα δούμε στα επόμενα πως δικαιολογείται αυτό.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό, ότι σε συνθήκες απόλυτα ανταγωνιστικής αγοράς το σταθερό κεφάλαιο δεν έχει από μόνο του τη δυνατότητα παραγωγής πλεονάσματος (κέρδους). **Μόνο αν συνδυαστεί με την εργατική δύναμη είναι δυνατή η παραγωγή του πλεονάσματος (κέρδους).** Η τελευταία είναι η αποκλειστική πηγή του πλεονάσματος, πάντα όμως σε συνδυασμό με το σταθερό κεφάλαιο. Το τελευταίο μπορούμε να πούμε ότι δεν παράγει πλεόνασμα, έχει όμως καταλυτική δράση στη παραγωγή του πλεονάσματος μέσω της εργασίας.

Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

Η εργατική δύναμη δεν είναι τίποτε άλλο, κατά τον Μαρξ, παρά ένα εμπόρευμα: Ο εργαζόμενος έρχεται σε συμφωνία με τον κεφαλαιούχο (εργοδότη) και του πουλάει την εργατική του δύναμη (σωματική ή νοητική) έναντι κάποιας χρηματικής αμοιβής (μισθού). Ο κεφαλαιούχος συνδυάζει αυτή την εργατική δύναμη που αγόρασε (μεταβλητό κεφάλαιο) με το σταθερό κεφάλαιο που επίσης αγόρασε (Α ύλες, μηχανές κλπ), με σκοπό την παραγωγή και πώληση εμπορευμάτων (υλικών ή άυλων), των οποίων αποκλειστικός ιδιοκτήτης είναι ο κεφαλαιούχος (που κατέχει τα μέσα παραγωγής).

Εδώ προκύπτει ένα θεμελιώδες ερώτημα: Ποια είναι η αξία της εργατικής δύναμης; Η απάντηση κατά τον Μαρξ είναι η εξής: Σε κάθε ιστορική συγκυρία και κάτω από τις καθιερωμένες τεχνολογίες και κοινωνικές ανάγκες στη συγκεκριμένη κοινωνία (κράτος, περιοχή κλπ), ο κάθε εργαζόμενος χρειάζεται ένα ελάχιστο μίγμα υλικών και άυλων αγαθών, ώστε να επιβιώνει και να αναπαράγεται και να είναι σε θέση να συνεχίσει να προσφέρει την εργατική του δύναμη. Η αξία αυτού του μίγματος των αγαθών αποτελεί την αξία της εργατικής του δύναμης. Η χρηματική της έκφραση (δηλαδή η τιμή του μίγματος των αγαθών που καταναλώνονται από τον εργαζόμενο) αποτυπώνεται από το μισθό του εργαζόμενου. Κατά μια άλλη προσέγγιση, η αξία της εργατικής δύναμης (μισθός) ορίζει και το βιοτικό επίπεδο του εργαζόμενου. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές, ότι η εργατική δύναμη ενός εξειδικευμένου εργαζόμενου έχει μεγαλύτερη αξία από αυτήν ενός ανειδίκευτου, για τον λόγο ότι ο εξειδικευμένος χρειάζεται να καταναλώσει μίγμα αγαθών μεγαλύτερης αξίας για να επιβιώσει, να αναπαράγεται και να συνεχίσει να προσφέρει τις (εξειδικευμένες) υπηρεσίες του. Γιατί; Διότι ο εξειδικευμένος πρέπει να αγοράζει και να

διατηρεί γνώση (εκπαίδευση), η οποία έχει επί πλέον αξία που δεν υπάρχει στο «καλάθι» του ανειδίκευτου. Για παράδειγμα, τα έξοδα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης αποσβένονται στη διάρκεια της (πολύχρονης) εργασίας, με τη μορφή μεγαλύτερης ανταμοιβής που καταβάλλεται από τον εργοδότη για την αγορά της (μεγαλύτερης αξίας) εργατικής δύναμης του εκπαιδευμένου εργαζόμενου.

Νίκος Χαριτωνίδης